

РІВНЕВА СТРУКТУРА МОВЛЕННЄВИХ АКТИВ ПОХВАЛИ І СХВАЛЕННЯ

Стаття присвячена дослідженню ілокутивних функцій оцінних мовленнєвих актів похвали та заохочення та визначенню лексичних, граматичних та інтонаційних особливостей мовленнєвих актів похвали та заохочення. В статті розмежовано терміни схвалення, похвала і заохочення; розглянуто можливі реакції на репліки, що виражають схвалення.

Міжособистісне спілкування спрямоване на отримання позитивного, бажаного, сприятливого ефекту й усунування негативних, небажаних, несприятливих факторів. Одним з основних комунікативних механізмів регулювання взаємин в суспільстві виступають оцінні мовленнєві акти.

Оцінні мовленнєві акти є предметом дослідження О.О. Івіна, Н.Д. Аругюнової, О.М. Вольф, С.Г. Воркачова, Т.В. Булигіної, О.Д. Шмельова, Р.В. Шиленко, Р.В. Сєребрякової, Дж. Твентієра, Л.І. Ключко та ін.

Не зважаючи на поширеність в мовленнєвій практиці таких оцінних мовленнєвих актів, як похвала й заохочення, доводиться констатувати, що проблема комплексного опису впливаючої специфіки одиниць схвального характеру не обговорювалася. Тим часом, аналіз вербальних повідомлень схвального характеру, до яких можна віднести похвалу, заохочення, комплімент, лестощі, є важливим для розуміння механізму оцінності та його відображення в мовленні.

Вивчення можливостей вербального впливу на учасників комунікативного процесу представляється найбільш ефективним у рамках прагматичного підходу, що дозволяє спостерігати схвалення в ситуації *Мовець (суб'єкт оцінки) — Слухач (її об'єкт)*.

Мета роботи – визначення лексичних, синтаксичних та інтонаційних засобів вираження похвали й заохочення в англомовному діалогічному дискурсі.

Матеріалом дослідження слугували 122 мовленнєвих акти похвали й заохочення співбесідника, одержані методом суцільної вибірки з художніх творів сучасних англійських й американських письменників та з англійських й американських художніх фільмів.

Згідно зі словарними даними, *схвалювати* означає "визнавати що-небудь хорошим, правильним; відзиватися про що-небудь позитивно, з похвалою" [1: 382]. *Похвала* – це "утішний відгук, схвалення" [1: 402]. *Хвалити* означає 1) "висловлювати схвалення, похвалу кому-небудь, чому-небудь", 2) "вихваляти, прославляти, славословити" [1: 709]. *Схвалення* в міжособистісних стосунках визначають як установку, що виражає позитивне ставлення до іншої людини й що складається з позитивної оцінки особи, її якостей, вчинків і думок, а також із готовності вислухати і зрозуміти співбесідника [2: 16]. *Заохочувати* означає давати надію, упевненість, додавати хоробрості; спонукати, підбурювати; підбадьорювати; підтримувати [1: 424].

У нашому дослідженні ми розглядаємо схвалення як установку, відношення мовця, а похвалу й заохочення як мовленнєві дії, які роблять з метою схвалення. Концептуальна відмінність мовленнєвих актів похвали й заохочення, на наш погляд, полягає в часовому співвідношенні якості або вчинка, які викликали схвальне відношення, і моменту мовлення. Висловлення похвали передбачає схвальне ставлення до вчинків адресата, що відбувалися в минулому, або доякостей адресата, властивих йому в момент мовлення; в той час, як висловлення заохочення прагматично орієнтовані на здійснення адресатом вчинків, що викликають схвальне ставлення адресанта, в майбутньому.

Подібна стратегічність схвальних або заохочуючих реплік направлена на спонукання співбесідника до якої-небудь дії у відповідь, проте перлокутивний ефект подібних реплік може бути найрізноманітнішим. Л.І. Ключко виділяє такі варіанти реакції на репліки, що виражають схвалення: 1) у випадку прийняття похвали: а) прийняття похвали з вдячністю; б) прийняття похвали з похвалою у відповідь; в) приємне здивування у відповідь на похвалу; г) хвастощі, вихвалання, й ін.; 2) у випадку, якщо похвала знехтувана: а) заперечення та/або обурення; б) образа; в) зниження позитивної оцінки на свою адресу адресатом [2]. Таким чином, мета певного впливу на співбесідника досягається не завжди, й очікуваний перлокутивний ефект може залишитися нереалізованим.

О.М. Вольф розбиває оцінні мовленнєві акти, підвидом яких є висловлення, що цікавлять нас, на дві групи: а) експресиви, що мають на меті передати емоційний стан мовця та/або здійснити емоційний вплив на слухача, та б) асертиви — твердження, що повідомляють не про стан речей в реальному світі, а про думку суб'єкта оцінки, розраховані на згоду адресата [3]. Таке розмежування узгоджується з виділенням емоційного й раціонального компонентів в оцінці, які, як наголошувалося вище, в більшості випадків нерозривно пов'язані один з одним. Тому закономірний висновок О.М. Вольф про те, що межа між названими типами мовленнєвих актів є досить розмитою, і обидва види ілокутивних функцій часто поєднуються [3: 165-169].

Ми поділяємо точку зору Дж. Остіна, який відносить схвальні мовленнєві акти до бехабітивів, тобто, актів, що виражають реакцію на поведінку, вчинки людини [4]. Цю думку розвиває Р.В. Шиленко, який вважає, що похвала й заохочення належать до класу висловлень, які регулюють міжособистісні стосунки комунікантів, націлених на збереження (відновлення або встановлення) певної рівноваги у стосунках мовця й слухача [5].

На думку І.А. Конової, оцінні мовленнєві акти виконують подвійну функцію. По-перше, сама оцінка, знак "плюс" або "мінус", набуває статусу ілокутивної мети висловлення, стає основним сенсом повідомлення. По-друге, за їх допомогою мовець прагне здійснити вплив на адресата, на його емоційні реакції й стимульовані ними вербальні та невербальні форми поведінки [6: 55].

Стосовно мовленнєвих актів похвали й заохочення, цей перелік функцій можна розширити. Перш за все, слід назвати функцію, властиву всім ілюктивним актам – **інформативну** функцію. Суб'єкт оцінки інформує партнера по комунікації про свою позитивну позицію щодо певної дії або якості останнього. **Соціальна** функція полягає в тому, що адресат одержує своєрідне соціальне відображення власної особи, яке повідомляє йому уявлення про те, яким його бачать ті, хто його оточує. Наступною й найбільш важливою ілюктивною функцією є функція **дії**: у ствердженнях схвального характеру вміщена велика сила впливу. З її допомогою мовець намагається здійснювати вплив на слухача, модифікувати систему його цінностей та установок, добитися певних змін і в поведінці комуніканта. Не можна не згадати про експресивну **функцію**, яка полягає у звільненні суб'єкта мовлення від емоційного переваження; висловлення, що містять позитивну оцінку співбесідника, служать засобом вираження позитивних емоцій адресанта, які виникають переважно внаслідок того, що об'єкт похвали є функціонально значущим для мовця й нерідко зачіпає його особисті інтереси. Крім того, визначальною здатністю мовленнєвого акту заохочення є також стимулююча функція, яка полягає в спонуканні об'єкта оцінки до дій, схожих з тими, що він вже зробив або до відновлення стану, схожого з тим, в якому об'єкт оцінки перебував у момент мовлення.

Визнаючи якості й дії адресатів позитивними, адресанти використовують певний набір лексичних, синтаксичних та інтонаційних засобів реалізації позитивної оцінки. Спостереження над вибіркою цього дослідження дозволяють стверджувати, що до найбільш поширених форм, прийомів і способів, які дозволяють мовцю передати своє схвальне відношення до вчинків адресата, відносяться: 1) позитивне оцінне забарвлення висловлень; 2) стилістичні засоби (порівняльні звороти, епітети, метафори, гіперболи); 3) синтаксична інтенсифікація (окличні речення, повтори, еліipsis, інверсія); 4) інтонаційна інтенсифікація (емфатичний наголос, емпатичні тони й шкали, зміни темпу мовлення, значущі паузи).

Лексичний рівень як висловлень похвали, так і висловлень заохочення характеризується позитивним оцінним забарвленням іменників (*marvel, beauty*), прикметників (*nice, marvelous, great, fantastic, beautiful, fine, kind, right, wonderful, impressive*), прислівників (*well, kindly, nicely*). Позитивний заряд названих частин мови підсилюють прислівники позитивної оцінки такі, як *well, really, pretty, quite, frightfully, absolutely, kindly, highly, extremely, beautifully* та ін.

Спостереження над синтаксичною структурою висловлень похвали й заохочення дозволяють констатувати, що заохочення найчастіше реалізується спонукальними моделями (70 % всіх речень, що складають мовленнєві акти заохочення), в той час, як висловленням похвали більшою мірою властиві окличні речення (які склали 65 % всіх речень таких мовленнєвих актів).

Найбільш типовими емпатичними конструкціями, що відрізняють мовленнєві акти похвали, є конструкції *what (a) i how*.

Значення похвали може реалізовуватися також такими синтаксичними конструкціями, як *a ... (cleverness/beauty/wisdom) of you!; it is/was the most ... (beautiful/outstanding/lovely) ... (a Noun) I've ever seen/heard of/come across* та ін.

Як й іншим експресивним висловлюванням діалогічного мовлення, висловленням похвали й заохочення властиве порушення синтаксичних законів англійської мови: двоскладовості, типового порядку слів, часто застосовується стилістична інверсія. Схвальну оцінку якостям або діям адресата інтенсифікує використання повторів, серед яких мають місце простий, посилений і синонімічний види.

Проведене аудиторське дослідження інтонаційних засобів маркування висловлювань похвали та заохочення надає змогу дійти до ряду висновків. Головним інтонаційним засобом забарвлення схвального відношення мовця слід визнати тональний рівень мовлення. Мовленнєвий акт похвали характеризується високим (72 % вживань) або у рідких випадках (26 %) середнім тональним рівнем мовлення, у той час, як мовленнєвий акт заохочення незмінно (98 %) супроводжується вживанням високого тонального рівня.

Аудиторський аналіз тонального діапазону оцінного мовлення виявив, що більшість висловлень, які виражають значення похвали, вимовляються в широкому діапазоні, а висловлювання заохочення характеризуються середнім діапазон вимовлення.

Для реалізації значення похвали, на думку аудиторів, найбільш частотним є використання низхідних тонів, у той час, як для реалізації значення заохочення частіше вживається низхідно-висхідний термінальний тон. Останній використовується в мовленнєвих актах заохочення для залучення уваги співбесідника з метою здійснення ним бажаної дії.

Темп мовлення визначено як змінний: інтонаційна маркованість досягається як уповільненням, так і прискоренням темпу мовлення.

Перспективою нашого дослідження є вивчення умов успішності висловлювань похвали та заохочення, дослідження факторів, що зумовлюють ефективність висловлення схвалення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Литературный энциклопедический словарь. – М.: Советская энциклопедия, 1987. – 751 с.
2. Ключко Л.И. Высказывания похвалы в коммуникативно-деятельностной парадигме общения (на материале англ. яз.): Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. – Сумы, 2003. – 193 с.
3. Вольф Е.М. Функциональная семантика оценки. – М.: Наука, 1985. – 228 с.
4. Остин Д. Слово как действие // Новое в зарубежной лингвистике – М.: Прогресс, 1986. – Вып. 17. – С. 22-130.
5. Шиленко Р.В. Регулирование межличностных отношений в коммуникативном пространстве // Языковое общение: Процессы и единицы. – Калинин, 1988. – С. 117-123.
6. Конова И.А. Речевые акты похвалы и порицания // Германистика. – СПб., 1992. – С. 52-58.

Матеріал надійшов до редакції 15.05. 2007 р.

Бигунова Н.О. Уровневая структура речевых актов похвалы и одобрения.

Статья посвящена исследованию иллокутивных функций оценочных речевых актов похвалы и поощрения, определению лексических, грамматических и интонационных особенностей речевых актов похвалы и поощрения. В статье разграничиваются термины одобрение, похвала, поощрение; рассматриваются возможные реакции на реплики, выражающие одобрение.

Bigunova N.O. Level structure of praising and encouraging evaluative speech acts.

The article is devoted to the investigation of illocutionary functions of praising and encouraging evaluative speech acts and the definition of lexical, grammatical and intonation peculiarities of praising and encouraging speech acts. In the article the terms approval, praise and encouragement have been differentiated: possible responses to the clues, expressing approval, have been considered.